

УДК 32:93/94

ПОРІВНЯННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ЗА КОНСТИТУЦІЮ ПИЛИПА ОРЛИКА ТА КОНСТИТУЦІЮ УНР 1918 р.

А. О. Шабловський

студент 3 курсу, група АУТП-32, навчально-науковий інститут автоматики, кібернетики та обчислювальної техніки

Науковий керівник – старший викладач Т. Є. Шевчук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті порівнюються політичні системи України за Конституцією Пилипа Орлика 1710 р. та за Конституцією УНР 1918 р. Вказуються інститути влади, що були створені в Україні в XVIII та ХХ століттях. Прослідковується наступництво творення сучасної політичної системи України з проаналізованими документами.

Ключові слова: політична система, конституція, державотворчий процес, гетьман Пилип Орлик, Українська Народна Республіка, легітимізація, демократія.

В статье сравниваются политические системы Украины по Конституции Пилипа Орлика 1710 г. и по Конституции УНР 1918 г. Указываются институты власти, которые были созданы в Украине в XVIII и XX веках. Прослеживается наследственность создания современной политической системы Украины с проанализированным документами.

Ключевые слова: политическая система, конституция, государствостроительный процесс, гетьман Пилип Орлик, Украинская Народная Республика, легитимизация, демократия.

The article contains the comparison of two Ukrainian political systems according to the Constitution of Pylyp Orlyk (1710) and the Constitution of the Ukrainian National Republic (1918). There is a short review of Ukrainian government bodies created in XVIII and XX centuries correspondingly. Analysing the documents, the consistency of modern Ukrainian political system building becomes apparent.

Key words: political system, constitution, state-building, Hetman Pylyp Orlyk, the Ukrainian National Republic, legitimization, democracy.

Вступ. Базовим, визначальним елементом політичного життя є політична система.

Політична система – це сукупність і механізм взаємодії державних і політичних інститутів, політичних відносин, а також політичних і правових норм [1, с. 28]. Призначення політичної системи – це забезпечення інтеграції, розробка та реалізація загальної мети суспільства. Політична система є центральною проблемою політології.

Конституція держави – це основний закон, де докладно розповідається про управління державою, територіальний устрій, правосуддя, права, обов'язки та правила поведінки людей в тій чи іншій ситуації. Конституція – це сукупність фундаментальних, юридично незаперечних норм, які поширяються на всі без винятку сфери суспільства.

Будь-яка Конституція встановлює соціально-політичне обличчя держави, фіксує вихідні принципи їх функціонування й розвитку. Конституції є суспільним правом і головна їх мета — охорона свободи, оскільки свобода людини є засадою життевого устрою. Конституція регулює відносини держави і суспільства у такий спосіб, щоб держава в особі її органів і

посадових осіб, залишаючись гарантом прав і свобод, не могла контролювати суспільство [2, с. 32].

Головна особливість політичної науки полягає у тому, що розвиваючись, вона не може опиратись на дані експериментальних досліджень, тому засобом отримання наукових знань про політичне життя та процесистали порівняльні дослідження.

Порівняльну політологію називають компаративістською. Вона зосереджує увагу не лише на самому порівнянні, а й на тому як і чому політичні явища можуть порівнюватися [3, с. 27].

Метою статті є проаналізувати структурні компоненти, механізми та функції органів влади в державі за Конституцією Пилипа Орлика 1710 р. Та за Конституцією УНР 1918 р., з'ясувати наскількі традиційні соціополітичні характеристики влади за вищезгаданими документами зберегли свою актуальність сьогодні.

Завданням даної статті є проведення порівняльного дослідження двох Конституцій; з'ясування спільногого і відмінного щодо політичних систем цих часів, тому що саме Конституція визначає головні політичні інститути держави, їх компетенцію та функції, систему взаємовідносин і контролю.

Характеристика політичної системи за конституцією гетьмана Пилипа Орлика.

5 квітня 1710 року у день виборів було проголошено державну Конституцію, яка називалася «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» [4, 538]. «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького», або так звана «Конституція Пилипа Орлика» є унікальним документом, який дослідники небезпідставно називають однією з перших у світі демократичних конституцій. Головна ідея її — повна незалежність України від Польщі та Росії. Визначальною рисою Орликової Конституції, яка робить її однією з найдемократичніших серед усіх тогочасних подібних державних актів, є пункти, котрі обмежували гетьманську владу на користь старшинської ради — своєрідного козацького парламенту, до якого мали увійти не лише генеральна старшина й полковники, а й представники Запорожжя та полків — від кожного по одній заслуженій особі. Зазначимо, що «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» написані під значним впливом ідей західноєвропейського парламентаризму і закладали головні принципи республіканської форми правління.

За формулою Конституція Пилипа Орлика - це договір між генеральною старшиною і Військом Запорозьким, з одного боку, та новообраним гетьманом - з іншого, що цілком відповідає національній правничій традиції. За змістом - це документ, який в належних поняттях і термінах тодішнього права обґруntовує державний устрій України. Цей документ складається з преамбули, 16 статей, післямови та присяги Пилипа Орлика [5, 6].

У преамбулі розкривається ідея споконвічного прагнення українців до державності. Стаття I Конституції визначала захист українського православя шляхом виходу Української Православної Церкви з Московського патріархату й повернення під крило Константинопольського патріарха. Стаття II трактує проблему державних кордонів України та її цілісності. Стаття III стосувалася питання про союзницькі відносини з кримською державою. Стаття IV містить відомості про стосунки Запорізької Січі та Московської держави, яка, слідкуючи за текстом «створила праволомство і пригнічення». Стаття V є логічним продовженням попередньої статті, де додається про одвічні права на маєтності та промисли низового Запорізького війська і нікого іншого. Стаття VI стала найбільшим досягненням української Конституції, вона трактує принципово важливe для державного устрою України питання: самодержавство чи республіканський лад. Стаття VII забороняла гетьману карати самостійно тих, хто ображав його честь, віддаючи цю справу на розгляд

спеціального трибуналу старшини. Стаття VIII запроваджує апарат державних службовців, вказуючи при цьому на правові та функціональні обовязки генеральної старшини. Стаття IX стосується питання обрання генерального підскарбія із «людини значної та заслуженої, маєтної і добросовісної». Стаття X Конституції забороняла старшині (полковникам, сотникам, отаманам) віднімати у рядових козаків землю або силою змушувати їх до продажу, старшина позбавлявся можливості використовувати працю козаків у своїх приватних господарствах. Стаття XI обумовлює права жінок козаків. Стаття XII вказує на необхідність проведення загальної ревізії усіх публічних і приватних володінь, затвердження справедливого порядку виконання повинностей. Стаття XIII обумовлювала статус міст з магдебурзьким правом. Стаття XIV регулювала складні соціальні відносини, які виникали між суспільними станами і ярмом лягали на плечі посполитих і бідних козаків. Стаття XV скасовувала ненависні народу монополії, оренду, відкупу та інші обтяжливі селянам і міщенам стації. Стаття XVI перш за все має трактуватися як визначення організації торгівлі та унормування податкової системи [6, с. 90].

За аналізом статей Конституції 1710 року, Україна на межі двох століть, між західним і східним суспільством була вже досить демократичною країною. У конституції відображені прогресивні настрої української спільноти, яка поступовими кроками прагнула рухатись до своєї власної державності, зосереджуючи при цьому увагу і на суспільному договорі всередині майбутньої держави, де на праводоговірній основі за схемою «влада-народ» здійснюватиметься управління. Документ сприяв появлі в подальшій перспективі нових ідей, які мали синтезуватись «для виведення української справи на міжнародній рівень», до чого завжди прагнув гетьман Пилип Орлик [6, с. 96].

Характеристика політичної системи за конституцією Української Народної Республіки. Поява Конституції УНР стала закономірним підсумком перебігу політичного процесу в Україні, започаткованого в березні 1917 р. Вона юридично оформила відродження української державності, дала політико-правові стимули до стабілізації та консолідації суспільства.

Конституцію прийняли на останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 р. її опрацювала спеціальна конституційна комісія на чолі з М. Грушевським, яка детально ознайомилася з досвідом конституційного законодавства України та країн світу. Зрозуміло, якогось всенародного обговорення проекту документа не було.

Конституція мала підназву «Статут про державний устрій, права і вольності УНР». Складалася з 85 статей і 8 розділів: Загальні постанови, Права громадян України, Органи влади Української Народної Республіки, Всенародні Збори Української Народної Республіки, Про Раду Народних Міністрів Української Народної Республіки, Суд Української Народної Республіки, Національні союзи, Про тимчасове припинення громад, свобод [7, с. 86].

У І-му розділі констатується, що УНР є «державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною»; носієм державного суверенітету є увесь народ України, усі громадяни України, які проживають на її території.

Наступні чотири розділи Конституції врегульовували принципи організації і діяльності вищих органів державної влади, управління й судочинства. В основу побудови структури вищих органів держави покладено принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Найвища законодавча влада, згідно з Конституцією, належала Всенародним Зборам, виконавча — Раді Народних Міністрів (РНМ), судова — Генеральному Суду. Місцевими органами влади і управління ставали виборні Ради і управи — у громадах (сільських і міських), волостях і землях [8, с. 85].

У документі не згадувалося про герб, прапор, гімн держави, про основні принципи

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

внутрішньої і зовнішньої політики, про порядок обрання місцевих органів влади і управління; органи прокуратури, судову систему та ін. Конституція, очевидно, будучи створеною на перехідний період становлення української державності, мала тимчасовий характер.

Загалом це прогресивний документ, і не лише для свого часу. На жаль, багато чого із викладеного в ньому більшовицький режим витравив із пам'яті та свідомості українського народу. Наприклад, право нації на розбудову своїх культурних інституцій; позбавлення громадянства лише в судовому порядку; свобода пересування; можливість добровільного виходу з громадянства УНР тощо.

Конституція УНР стала першою Конституцією незалежної і суверенної України. Встановивши народовладдя через законодавчий орган, і проголосивши парламентську республіку з демократичними органами влади (три гілки) і управління, Конституція надала Українській державі ознак правової. Порівнюючи із положеннями нинішньої Конституції України, Конституція 1918 року також проголошувала територію УНР неподільною та цілісною. Як важливий етап українського конституціоналізму, дана конституція лягла в основу майбутньої української законодавчої діяльності.

Висновок. З аналізу розглянутих історико-політичних документів, а саме Конституції Пилипа Орлика 1710 року і Конституції УНР 1918 року можна зробити висновок, що вони мають велике історико-правове значення, увібрали в себе провідні ідеї української та світової правової думки.

Хоча, ці дві розглянуті Конституції так і не набули реальної політичної сили, але мали дуже велике значення в формуванні поглядів на державу українського народу взагалі, і мали значний вплив на формування сучасної правової законодавчої бази.

1. В. М. Бебик Базові засади політології : історія, теорія, методологія, практика, монографія, МАУП, Київ, 2001 р. - 384 с.
2. Музиченко П. П. Практикум з історії держави і права України : Навч. посіб / П. П. Музиченко, Н. І. Долматова, Н. М. Крестовська-К. : Вікар, 2002. – 421 с.
3. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи, Львів. 2004. - 392 с.
4. Сушинський Б. Козацькі вожді України. - Одеса, 1998, с. 544.
5. Угода та Конституція Пилипа Орлика // Розбудова держави. - № 5, 1992. – с.163.
6. Апанович О.М. Конституція Пилипа Орлика // Хроніка 2000. - 1998. - №23. - с. 142.
7. Панюк А., Рожик М. Історія становлення української державності. – Львів : Центр Європи, 1999. – С.105.
8. Ярош Д. В. Конституція Української Народної Республіки 1918 року про органи державної влади та управління України : історичний досвід і сучасність / Д.В. Ярош // Університетські наукові записки, 2005. – №1-2. – с. 243.